

Samen in de strijd tegen het water

Overstromingen kennen geen grenzen

LOTTE JENSEN

Juli 2050. Het Belgische vorstenpaar brengt een staatsbezoek aan Nederland. Een watervliegtuig voert het koppel vanaf het schiereiland Brussel naar Amsterdam aan zee. Daar ontmoeten ze de pas aangetreden Nederlandse koningin Amalia op het Paleis op de Dam. De stad is via watertaxi's verbonden met de drie eilanden Vlissingen, Alkmaar en Utrecht. Met behulp van een amfibisch voertuig doet het koninklijke gezelschap vervolgens Groningen aan, waar bewoners vanuit hun drijvende huizen met rood-wit-blauwe vlaggetjes zwaaien.

Waar staan de Belgen en Nederlanders in 2050? De vraag is natuurlijk figuurlijk bedoeld, maar je kunt ze ook letterlijk opvatten: houden de bewoners van de Lage Landen de voeten droog of staan ze tegen dan met beide benen in het water? Zo'n vaart als hierboven geschetst zal het waarschijnlijk niet lopen, maar tel er nog eens vijftig jaar bij en dan is fictie misschien werkelijkheid geworden. Nu al anticipeert de Nederlandse overheid op dit worstcasescenario.

Door klimaatverandering zal de zeespiegel stijgen. De huidige schattingen gaan uit van een maximale stijging van 40 centimeter tot 2050 en van een meter tot 2100, al kan dit proces ook langzamer of sneller gaan. Het hangt van het tempo af waarmee de aarde opwarmt. Een stijging van 2 meter in 2100 is in het meest ongunstige geval ook mogelijk. Zo'n stijging zou met dijken en pompen nog net te hanteren zijn, maar in hoeverre zijn de kustgebieden dan nog leefbaar? Zal er door de stijgende zeespiegel een massale volksverhuizing op gang komen, en zo ja, waar gaat de grote trek naartoe? Bedenkers van toekomstscenario's verwachten dat de Nederlandse kustbewoners massaal richting het oosten van het land en Duitsland zullen trekken, maar ook de Ardennen vormen een aantrekkelijke optie.

Als er er door de stijgende zeespiegel een massale volksverhuizing op gang komt, waar gaat de grote trek dan naartoe? Bedenkers van toekomstscenario's verwachten dat de Nederlandse kustbewoners massaal richting het oosten zullen trekken, maar ook de Ardennen vormen een aantrekkelijke optie

NATIONALE TOEKOMSTSCENARIO'S

Het staat vast dat Nederland met ruim 450 kilometer kustlijn en België met 65 kilometer voor grote uitdagingen staan. In beide landen tekenen wetenschappers allerlei toekomstscenario's uit. Binnen het Nederlandse kennisprogramma Zeespiegelstijging circuleren er vier: het ophogen van de dijken bij de kusten ('beschermen gesloten'), het beschermen van de kustlijn waarbij de rivieren verbonden blijven met de zee ('beschermen open'), het bouwen buiten de kustlijn ('zeewaarts') en het opgeven van grote stukken land ('meebewegen'). Het Belgische Agentschap Maritieme Dienstverlening en Kust heeft een Masterplan kustbescherming voor 2050 ontwikkeld. De overzichtskaart toont een grote hoeveelheid actieplannen – van stormvloedkeringen tot zandophogingen bij de duinen.

Er is echter iets vreemds aan de hand met deze visualisaties: in alle versies wordt een harde grens getrokken tussen Nederland en België. Het Belgische ontwerp stopt abrupt bij Knokke-Heist, terwijl er op de Nederlandse ontwerpen een lijn tussen beide landen is getrokken. Deze heeft door de vormgeving (korte streepjes onderbroken door kruisjes) overigens meer weg van prikkeldraad dan van een landsgrens. De oplossingen worden dus vooral binnen de geijkte nationale kaders gezocht.

De verklaring ligt voor de hand. Het waterbeheer vindt hoofdzakelijk binnen landelijke organisatiestructuren plaats. Rijkswaterstaat, Deltares en de waterschappen bemoeien zich met de Nederlandse kusten en rivieren. In Vlaanderen is de Coördinatiecommissie Integraal Waterbeleid verantwoordelijk voor een geïntegreerde aanpak van het waterbeleid. Daarnaast speelt de cultuurhistorische traditie een rol. De strijd tegen het water vormt al eeuwenlang een van de kernelementen in de Nederlandse identiteit, maar niet in de Belgische.

Nederlanders kloppen zichzelf graag op de borst vanwege hun expertise op watergebied. In de zeventiende eeuw werd de Nederlandse geniali-

teit en strijdlust verbeeld met een brullende leeuw die de waterwolf een kopje kleiner maakt. Na de drooglegging van de Beemster in 1612 en de Haarlemmermeer in 1852 prees een stoet aan schrijvers het 'unieke' vermogen van de Nederlanders om hun wil op te leggen aan de natuur. De grote waterwerken van de twintigste eeuw, de Afsluitdijk en de Deltawerken, behoren tot de kroonjuwelen. Dit soort projecten bevestigt het beeld dat waterbouwkundige expertise als het ware in het DNA van de Nederlander zit. Waterexpertise is ook een belangrijk exportproduct: in het spoor van een zogeheten 'watergezant' reizen talloze Nederlandse ingenieurs de hele wereld rond om hun kennis te delen en te verkopen. Niet voor niets luidt een bekend gezegde: God schiep de wereld, maar de Nederlanders schiepen Nederland.

Dit Nederlandse zelfbesef zit zo diepgeworteld dat het niet van de ene op de andere dag kan worden losgelaten. Mede daarom bekijken experts de toekomst vooral vanuit een nationaal perspectief. Toch valt er op dit nationale beeld wel een en ander af te dingen. Ten eerste hebben Nederlanders de strijd tegen het water even zo vaak verloren. De geschiedenis van Nederland laat zich ook vertellen als een aaneenschakeling van kleinere en grote watersnoden. Ten tweede hielden overstromingen zich zelden aan nationale grenzen. De Sint-Elisabethsvloed van 1421, de Kerstvloed van 1717 en de Watersnoodramp van 1953 hielden ook flink huis aan de Vlaamse kustgebieden. De overstroming van de Maas in 1926 bracht grote schade toe in zowel Nederland als België. Het water stroomde toen door de straten van Luik. In een destijds populair liedje werd gesproken van een 'Europeesche ramp'.

Historici zijn geneigd dit soort rampen uitsluitend in een nationaal kader te behandelen. Hoe vaak is niet herhaald dat bij de Watersnoodramp van 1953 in Nederland in totaal 1.836 slachtoffers vielen? Onbedoeld drukt het de herinnering weg aan de 307 mensen die in het Verenigd Koninkrijk omkwamen, de 224 slachtoffers op zee en de 28 inwoners in België. Kortom: het water in de Noordzee en in de rivieren houdt zich niet aan nationale grenzen, maar doorkruist ze. Er bestaat niet zoiets als typisch Belgisch of typisch Nederlands kustwater en dus kan een grensoverstijgende blik op verleden, heden en toekomst verrijkend zijn.

KWETSBAARHEID EN SOLIDARITEIT

Het verleden houdt burgers, beleidsmakers en politici een spiegel voor. Niet alleen laat het grote aantal overstromingen zien hoe kwetsbaar de bewoners

In 2050 zullen Nederlanders en Belgen elkaar ongetwijfeld de hand reiken, als het water komt. Tot die tijd kunnen de ontwerpers van toekomstscenario's de nationale grenzen alvast iets meer fluïde maken

van de waterrijke Lage Landen al eeuwenlang zijn, ook blijkt dat internationale solidariteit stevast een hoge vlucht neemt in tijden van rampspoed. Na de overstromingen van 1820, 1825, 1861, 1926 en 1953 doneerden burgers vanuit alle windstreken aan de noodlijdenden in de getroffen gebieden. Het gevoel van verbondenheid was zo groot dat landsgrenzen poreus werden. In 1861 kwamen leerlingen in België in actie om de getroffen leeftijdsgenoten in het noorden te helpen. Het tweetalige Belgische blad *Le Progrès: Journal de l'éducation populaire* beschreef hoe leerlingen in onder meer Bommershoven en Sint-Niklaas al hun "spaerpenningen" hadden "byeengelegd, om de ongelukken te helpen verzachten".

Met name de Watersnoodramp van 1953 bracht een ongekende internationale golf van liefdadigheid teweeg. Vanuit de hele wereld werden goederen en geld geschonken om de slachtoffers en nabestaanden te helpen. Zo stuurde het West-Duitse ministerie van Verkeer tien boten de Rijn af om de Nederlanders en Belgen bij te staan. In Zwitserland zamelde Radio Lausanne geld in ten behoeve van de hulpbehoevenden in beide landen. Douaneformaliteiten tussen België en Nederland werden tijdelijk opgeheven, zodat mensen zonder identiteitsbewijzen makkelijker over en weer konden reizen. Deze ontheffing gold ook voor personen die goederen transporteerden. De internationale solidariteit en saamenhorigheid nam ongekende vormen aan, aldus een journalist van het *Overijssels Dagblad*: "Toen er zoveel gestuurd werd uit alle landen van Europa voor de slachtoffers van de stormvloed van 1 Februari, toen voelden we echt dat we Europeanen waren, is het niet zo? Eigenlijk is het zo: Uit alle landen van de hele wereld werd gestuurd. We zijn eigenlijk allemaal wereldburgers!"

Hoe kwetsbaar de Lage Landen zijn, bleek recent nog. In juli 2021, toen het Nederlandse vakantieverkeer richting het zuiden net op gang was gekomen, zorgde noodweer voor een catastrofe in Duitsland, België en Nederland. Verschillende rivieren traden buiten hun oevers. Mensen en huizen werden meegesleurd in de modderstroom. Verviers, Pepinster en Chaudfontaine behoorden tot de zwaarst getroffen plaatsen in België. In

Duitsland moesten 180 lichamen worden geborgen, in België 41. In Nederland vielen geen dodelijke slachtoffers, maar de materiële schade in Valkenburg was enorm.

Het Belgische koningspaar Filip en Mathilde spoedde zich naar de plek des onheils. Wadend door het water betuigden ze hun medeleven met de getroffen. Willem-Alexander en Máxima deden hetzelfde in Valkenburg en traden zo in de voetsporen van hun koninklijke voorgangers. Burgers organiseerden massaal hulpacties en hielpen elkaar over de lands- en taalgrenzen heen.

Klimaatwetenschappers beschouwen de gebeurtenissen van die zomer als een wake-upcall, want er bestaat een causaal verband tussen klimaatverandering en extreem weer. Als de aarde opwarmt, zal er steeds vaker hevige regenval voorkomen en zal ook het risico op overstromende rivieren toenemen. Het gevaar kan dus ook vanuit de binnenlanden komen: niet alleen de kustbewoners maar ook omwonenden langs rivieren zullen grotere risico's lopen. Samenwerken om nieuwe rampen te voorkomen is dus het devies, zowel op nationaal als internationaal niveau.

In 2050 zullen Nederlanders en Belgen elkaar ongetwijfeld de hand reiken, als het water komt. Tot die tijd kunnen de ontwerpers van toekomstscenario's de nationale grenzen alvast iets meer fluïde maken.